

БЕЊАМИН ХЕКИЋ
Историјски институт Београд
benjamin.hekic@iib.ac.rs

„Ο ΠΕΡΙΠΟΘΗΤΟΣ ΘΕΙΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΟΥ“
– ТЕОДОР СИНАДИН И ЊЕГОВИ СРОДНИЦИ
(Прилог генеалогји и просопографији Немањића и Палеолога)

Овим радом желимо да поново претресемо питање сродничких односа између владара Србије Немањића, Бугарског царства и Византије, усмеравајући се на истакнутог Византинца Теодора Синадина, кога цар Стефан Душан и цар Андроник III Палеолог у повељама називају својим „θεῖος“ (ујак/стриц), и за кога се у једном наративном извору каже да је ујак и бугарског цара Јована Александра Асена. Иако постоји реално крвно сродство између Душана и Синадина, досадашњи истраживачи су у чињеници да Душан назива Синадина својим ујаком видели, пре свега, Душанове претензије на идеално сродство са византијском царском породицом. Стога ћемо настојати да оповргнемо такво гледиште, указујући и на то да реално крвно или тазбинско сродство постоји сваки пут када Душан (или неки члан његове породице) и чланови династије Палеолога једни друге називају неким сродственим термином. Најзад, покушаћемо и да дамо нов одговор на питање у каквом су сродству Теодор Синадин и бугарски цар Јован Александар, тј. на који су начин они родбински повезани.

Кључне речи: сроднички односи, Теодор Синадин, Стефан Душан, Андроник III Палеолог, Јован Александар Асен.

In this paper, we re-examine family relations between the rulers of Nemanjić Serbia, the Bulgarian Tsardom and Byzantium, focusing on the prominent Byzantine magnate Theodore Synadenos, whom Tsar Stefan Dušan and Emperor Andronikos III Palaiologos in their charters both call “θεῖος” (uncle) and whom one narrative source also describes as an uncle of the Bulgarian tsar Ivan Alexander Asen. Although there was real consanguinity between Dušan and Synadenos, scholars tended to interpret the fact that Dušan calls Synadenos his uncle as a reflection of Dušan’s pretensions to ideal kinship with the Byzantine

imperial family. We propose to disprove this view and show that in every instance in which Dušan (or a member of his family) and the members of the Palaiologos dynasty refer to each other as relatives, blood or marital kinship was indeed involved. Lastly, we attempt to answer the question of kinship ties between Theodore Synadenos and the Bulgarian tsar Ivan Alexander, i.e. to reconstruct how they were related.

Keywords: family relations, Theodore Synadenos, Stefan Dušan, Andronikos III Palaiologos, Ivan Alexander Asen

У једној грчкој повељи цара Стефана Душана Манастиру Филотеју на Светој Гори (април 1346. године), која се до данас сачувала у препису из 16. века, цар Душан назива извесног протостратора Синадина „ὁ περίθρητος θεῖος τῆς βασιλείας μου” (вољени ујак царства ми).¹ Истраживачи су лако закључили да је у питању византијски великаш протостратор Теодор Синадин.² Ипак, разлог због кога Душан овог Византинца ословљава са „ујак” различито је тумачен.³ Насупрот бугарским истраживачима који су настојали да покажу да је сродство Синадина и Душана ишло преко Душанове супруге Јелене, која је била и сестра бугарског цара Јована Александра⁴ (за кога Кантакузин каже да је имао ујака Синадина),⁵ Љубомир Максимовић је био мишљења да је Душан Синадина назвао ујаком због својих претензија „на идеално сродство са династијом Палеолога”.⁶ Познато је да су српски владари, посебно цар Душан и цар Урош, своје истакнуте феудалце називали терминима крвног сродства, попут „родитељ”, „брат”, „сестра” и када то није одговарало правом степену сродства међу њима, или пак када сродства уопште није било (тј. када о сродству не постоје подаци у другим изворима).⁷ Међутим, ми сматрамо да извори који

¹ Actes de l'Athos. Philothée, 26, no. 9; Грчке повеље, 58–59, бр. 8.

² Основни подаци о Теодору Синадину могу се наћи у *Hannick – Schmalzbauer, Die Synadenoi*, 136–137, no. 24; *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, no. 27120.

³ Детаљније о Синадиновим родбинским везама досад је расправљано у: *Ников*, Кој е бил Синадин, 217–225; *Максимовић*, Последње године Теодора Синадина, 177–185; *Matanov*, Parents serbes, 107–109; *Божилов*, Родословието на цар Иван Александър, 159–162 (прерађено и прештампано у *исџи*, Фамилијата на Асеневици, 440–441); *Archives de l'Athos. Kutlumus*, 68–69, no. 14.

⁴ *Ников*, нав. дело, 218; *Matanov*, op.cit., 108.

⁵ *Cantacuzeni historiarum libri IV*, vol. I, 468.

⁶ *Максимовић*, Последње године Теодора Синадина, 184. У нап. 84 аутор закључује да је *Ников*, нав. дело, беспотребно трагао за правим сродством Теодора Синадина са царем Душаном.

⁷ Најкомплетнији преглед „сродника” српских средњовековних владара који се помињу у изворној грађи дао је *Блајијевић*, Сродствена терминологија, 115–130. Аутор закључује да су термини сродства, посебно „брат”, коришћени у различитим случајевима, првенствено да се истакне положај у друштвеној хијерархији оног ко је тим термином означен од стране владара – обично изузетно моћни и угледни властелини који нису били ни у каквом правом сродству (крвном, брачном) са владаром; такође, и велможе које су заиста биле у крвном или тазбинском у сродству (зет, шурак) са владаром; најзад, термин „брат” или „родитељ” коришћени су и при ословљавању владара суседних држава; в. исто, 128–129. Што се тиче случајева у којима је сродствена терминологија коришћена за владаре суседних држава, треба истаћи да је тазбинско сродство које је краљ Милутин успоставио браком са Симонидом оно што му је дозвољавало да византијског цара Андроника II назива *родитиљем*, а Симонидиног брата Михаила IX *браћом*. Византијски цареве пак

нам омогућавају реконструкцију генеалогичке династије Палеолога и Немањића недвосмислено показују да је уистину постојало релативно блиско сродство цара Душана и Теодора Синадина, које објашњава Душанов поступак.

Данило II, српски архиепископ и писац житија српских краљева, оставио нам је сведочанство у житију краља Милутина како је овај владар оженио свог сина Стефана (потоњег краља Стефана Уроша III Дечанског) кћерком бугарског цара Смилца.⁸ Иначе, из једне Душанове повеље сазнали смо да је име његове мајке било Теодора.⁹ За њеног оца, цара Смилца, знамо да је био ожењен византијском принцезом, кћерком севастократора Константина Палеолога, који је пак био млађи полубрат цара Михаила Палеолога.¹⁰ Ова безимена Палеологина (која се по облику имена из Пахимеровог списка назива често Смилцена, тј. једноставно „Смилчева жена”) имала је сестру Теодору, а Теодорин супруг није био нико други до Јован Синадин, велики стратопедарх, и из њиховог брака је рођен потоњи протостратор Теодор Синадин.¹¹ Дакле, Теодор Синадин и Душанова мајка, краљица Теодора су били брат и сестра од тетке. Иначе, данас знамо – укрштањем сведочанства Пахимера, Душанове повеље Манастиру Св. Ђорђа у Полошком и ктиторских натписа из овог манастира – да је Душан имао и тетку по мајци Марију, названу тако у монаштву (раније претпоставке да јој је мирско име било Марина не могу се доказати, пошто је у том делу ктиторског

Милутина називају „син и зет” (Андроник II), одн. „брат и зет” (Михаило IX) и „ујак” (Андроник III); Стефана Дечанског цар Андроник II назваће „зетом” у једној повељи, захваљујући краљевом браку са Маријом Палеологином; в. Actes de l’Athos. Chilandar, vol. I, 37, no. 16, 38, no. 17, 73, no. 32, 78, no. 33, 106, no. 41, 110, no. 42, 112, no. 43, 125, no. 51, 141, no. 60, 143, no. 61, 158, no. 70, 160, no. 71, 210–211, no. 101; II, 405, no. 11; Законски споменици, 391, бр. Ј4а-8, 479, бр. Ј4у-3; *Остиројорски*, Србија и византијска хијерархија држава, 132; *Марјановић-Душанић*, Владарска идеологија, 77–79; *Блајојевић*, нав. дело, 120–121. Слично, и брак Милутинове кћери Ане и бугарског цара Михаила Шишманића, по сведочењу Првог Даниловог настављача, дозвољавао је Анином брату краљу Стефану Дечанском да Михаила назива својим „братом”, чак и након развода тог брака, в. *Блајојевић*, нав. дело, 121. Благојевићево тумачење да је једном успостављено сродство остајало и након разлучења брака по свој прилици је исправно, али се нама чини да речи краља Стефана Дечанског царици Ани: „*муж* (подвукао Б.Х.) твој, а брат мој... умртва се под руком мојом”, сведоче о још нечему – да је раскид овог брака у очима српског краља био незаконит, тј. да Стефан Дечански није признавао развод, јер управо је тај брак оно што је царици Ани и њеном сину давало легитимитет да владају Бугарском након битке код Велбужда.

⁸ *Грујић*, Краљица Теодора, 309.

⁹ *Новаковић*, Хрисовуља цара Стефана Душана гробу мајке му, 3–7. Недавно је *Тогић*, Једно теже питање, 51–72, показао да Манастир Св. Стефана, у којем се налази Теодорин гроб, не може бити Милутинова задужбина Бањска, већ можда манастир Дуљево, задужбина Дечанског у Црној Гори, из чега је даље претпоставио да је Теодора највероватније умрла пре прогонства Дечанског у Цариград.

¹⁰ Pachymeris libri tredecim, vol. II, 407; *Ласкарис*, Византијске принцезе, 64; *Georgieva*, Female Politicians, 129; *eadem*, Marital Unions, 453–454; *Марјановић-Душанић* – *Субојин-Голубовић*, Повеља краља Стефана Душана, 64–66; *Cheyne* – *Vannier*, Études prosopographiques, no. 32 <<https://books.openedition.org/psorbonne/1939>> (09.07.2018); Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, nos. 21498, 26265.

¹¹ *Georgieva*, Marital Unions, 457; *Ников*, нав. дело, 224; *Крџтев*, Имало ли е български цар Йоан IV, 55; *Матанов*, Parents serbes, 108; Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, no. 21381.

натписа празнина). Марија је из брака са крнским деспотом Алдимиром (бротом бугарског цара Георгија I Тертера) имала сина Јована Драгушина. Своју тетку Марију Душан у повељи Полошком манастиру назива мајком, а Драгушина братом.¹² После полубрата Симеона и полусестара, ово су били Душанови најближи сродници (у истом степену сродства са Душаном као и бугарска царица Ана-Неда, полусестра Дечанског, и њени синови)¹³ који су нам познати. У духу средњовековне етикеције, желећи да им искаже поштовање, Душан своје бугарске сроднике означава терминима ближег сродства но што је то заиста случај, водећи рачуна о генерацијама, тј. годинама старости (сестру своје мајке назива мајком, свог брата од тетке братом). Тиме не би било чудно да и Теодора Синадина, брата од тетке своје мајке, назове ујаком.¹⁴

¹² *Ласкарис*, нав. дело, 64–65; *Мандић*, Велика господа, 119; *Ферјанчић*, Деспоти у Византији, 145–146; *Марјановић-Душанић – Субојин-Голубовић*, нав. дело, 64–66; *Pachymeris libri tredecim*, vol. II, 406–407; *Грозданов – Ђорнаков*, Историјски портрети (I), 64–66; *Павловић*, Питање ктиторства, 111, нап. 15. Занимљива је хипотеза коју износи *Грозданов – Ђорнаков*, Историјски портрети (III), 38, и *Grozdanov, Géritaphie de Skopje*, 107–110, да је деспотица-монахиња Марија у ствари личност којој се треба приписати надгробна плоча из Цркве Св. Димитрија у Скопљу из априла 1355. године, за коју се обично узима да припада Душановој маћехи, краљици-удови и монахињи Марији-Марти Палеологини (уп. *Томовић*, Морфологија ћириличких натписа, 64, бр. 45). Заиста, у натпису се цар Душан назива сином ове покојнице царског рода, што одговара чињеници да је Душан деспотицу Марију називао мајком. Како готово половина натписа недостаје (укључујући и мирско и монашко име покојнице), могуће су обе реконструкције. Обе Марије су свакако биле царског, палеолошког рода, и обе су биле у довољно блиском степену сродства да Душан називају сином. Но, пар чињеница може донети превагу претпоставци да је у питању надгробна плоча Душанове тетке Марије. Посведочено је да је Душан био изузетно привржен својој тетци и указивао јој велико поштовање тиме што ју је у повељи назвао мајком. За Душанову маћеху немамо података да је њен однос са пасторком био у тој мери складан. Такође, нама делује нелогично да би, упркос томе што краљица-монахиња Марта у тренутку смрти иза себе оставља биолошког сина, деспота Симеона, на њеној надгробној плочи као син био наведен њен пасторак цар Душан, а потом – према реконструкцији *Грујић*, нав. дело, 316 – и „унук” Урош. Уп. *Мандић*, Велика господа, 130–131, који је покушао да заобиђе ову нелогичност тиме што је уместо „и прѣвъзлюбленнѣм моѣмѣ вѣнѣкѣ кралѣ Урошѣ” натпис допунио са „и превазѣубленом мојему сину деспоту Симеону”. Но, уколико би се наведени натпис односио на смрт деспотице-монахиње Марије, која је пуних 15 година раније сахранила (јединог?) биолошког сина, онда постаје логично да се на првом месту као „син” помене цар Душан. Он је као њен нећак и последњи мушки сродник – пошто је нешто раније изгледа умро и деспотичин унук, Драгушинов син (*Грозданов – Ђорнаков*, Историјски портрети (III), 40; *Микић*, Тело сина деспота Јована Драгушина, 44–45) – могао бити Маријин својеврсни старатељ у јесен живота. Наиме, уколико је умрла 1355, Марија би у тренутку смрти имала сигурно око 70 година, с обзиром на то да је након очеве смрти 1298. била стасала за удају (*Georgieva, Female Politicians*, 129–130; *eadem, Marital Unions*, 454, 461), и да је око 1340. умро њен син у животној доби од око 40 година (*Грозданов – Ђорнаков*, Историјски портрети (III), 40). Дакле, Марија је морала бити рођена најкасније средином 80-их година 13. века.

¹³ *Максимовић*, Почети освајачке политике, 443; *Ферјанчић*, Освајачка политика краља Душана, 511. О томе ко је мајка бугарске царице Ане Неде, в. *Узелац*, О српској принцези, 31–33; *Mladjov, Bulgarian prince*, 613–614; *Gjuzelev, Imperatrix Bulgariae*, 618.

¹⁴ У капиталној студији *Binon, A propos d'une prostagma inédit*, 146–155, показано је како су у Византији термини θεός/θεία у првој половини 14. века означавали и *даље* ујаке, стричеве и тече, одн. тетке, ујне и стрине. Тако би θεός/θεία били, у ствари, *рођаци/рођаке* неке особе у *истој генерацији са родитељима* те особе (степени сродства који се у енглеском називају „first cousins once removed” и „second cousins once removed”), или чак у *истој генерацији са родитељима нечијих родитеља* („first cousins twice removed” у енглеском), као што је овде случај

Такође, ово сродство преко палеолошких принцеза показује да је и сродство са владарском династијом у Цариграду за Душана било више од пуких претензија на „идеално сродство” међу владарима. Наиме, Душанов прадеда по мајци је био већ поменути Константин Палеолог, полубрат цара Михаила VIII Палеолога. Византијски цар Андроник III био би тако Душанов сродник, пошто им је последњи заједнички предак велики доместик Андроник Палеолог, отац цара Михаила VIII и севастократора Константина, од којег су обојица удаљени по три генерације преака (Теодора – Смилцена – Константин и Михаило IX – Андроник II – Михаило VIII).¹⁵ Истог последњег заједничког претка деле и Теодор Синадин и Андроник III, с том разликом што Синадин припада генерацији Андрониковог оца (Теодора – Константин, наспрам Михаило IX – Андроник II – Михаило VIII), па стога не чуди да је и Андроник III називао Синадина својим стрицем.¹⁶ (За све породичне односе, в. таб. 1 у овом раду).

са Синадином, који је брат од тетке Душанове мајке, те тиме са њом у истој генерацији. У изворној грађи је сачувано сведочанство о још једној особи пореклом из Византије која је названа „ујак” цара Душана. Повељу коју је децембра 1355. године митрополит Сера издао светогорском манастиру Филотеју потписао је „слуга” и „ујак” царев, велики доместик Алексије Раул (Ο δοῦλος καὶ θεῖος τοῦ κραταοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Ἀλέξιου Δούκας Ραοῦλ ὁ μέγας δομέστικός), в. *Korać*, *Newly Discovered Charters*, 210–211; *Kravari*, *Nouveaux documents*, 314, no. 5. Неспорно је да је та личност велики доместик Србије, Алексије Раул из Зихне. Овај византијски великаш који је ступио у службу Стефана Душана познат је из још два документа – у једном од њих га цар Душан зове својим дворанином (οἰκεῖος), в. *Korać*, *op. cit.*, 211; *Осѣројорски*, Алексије Раул, 228–242; *Mavrommatis*, *Sur le grand domestique*, 157–162. Већи изазов пред нас поставља одређивање родбинске везе између цара Душана и Алексија Раула која би великом доместику допуштала да се потписује као ујак првог српског цара. На основу тога што је испод Алексија потписан и његов син као Димитрије Палеолог Раул, *D. Korać*, *нав. дело*, 211–213, износи претпоставку да је Раул могао бити ожењен Душановом маћехом Маријом Палеологином. Она се након смрти Стефана Дечанског могла вратити у Византију, поново удати и имати са Раулом сина Димитрија Палеолога, те би на основу тога Алексије Раул добио од Душана високу дворску титулу и област Зихне на управу као кефалија. По Кораћевом мишљењу оваква породична веза (други муж Душанове маћехе) објашњава зашто се Алексије назвао царевим ујак. Међутим, на основу онога што знамо о термину θεῖος у позновизантијској употреби и о сродничкој терминологији под Душаном, чини нам се да муж Душанове маћехе не би користио термин θεῖος да себе одреди у односу на Душана. С друге стране, можда би се могло очекивати да Душан новог мужа своје маћехе назива „родитељем”, што он не чини, већ Алексија Раула назива само својим дворанином. Уп. *Мандић*, *Велика господа*, 126–129, о сродничком термину којим би Душан могао назвати другог мужа своје маћехе, као и о могућности да је тај други муж можда деспот Иваниш из Светоарханђелске повеље. Стога сматрамо да питање сродничког односа између цара Душана и великог доместика Раула ипак мора остати отворено, јер нам претпоставка да је Раул други муж Душанове маћехе делује неубедљиво. Можда би и ово сродство могло ићи преко Теодора Синадина, будући да је његова ћерка Теодора удајом стекла презиме Раулена, в. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, nos. 27120, 21382. Тиме су Синадин и неки Раул, који може бити и сâм велики доместик Алексије, као родитељи двоје супружника постали *ἱρῖαῖς* (συμπλέθει), и као такав, Алексије се такође могао сматрати ујак свог сизерена, српског цара. А могуће је и да је Алексијева супруга и Димитријева мајка, патрилинеарна Палеологина, заиста била даља тетка српског цара, преко његове мајке Теодоре (но, у том случају, очекивали бисмо да и Димитрије Раул у потпису себе одреди неким сродственим термином у односу на српског цара коме би био крвни сродник, што он не чини).

¹⁵ *Осѣројорски*, *Историја Византије*, 455, 465, 475, и таб. 9 на стр 535.

¹⁶ *Matanov*, *Parents serbes*, 107–108; *Actes de l’Athos*. Chilandar, vol. I, 259, no. 124.

Овако реконструисана генеалогичка линија нам онда даје и одговор на питање зашто се цар Душан и цар Јован V Палеолог, син Андроника III, међусобно називају ἀνεψιός (нећак, рођак) и θεῖος (ујак, стриц, теча).¹⁷ Дакле, ни сродство између цара Душана и цара Јована не би било само резултат Душанових претензија на идеално сродство са Палеолозима, тј. одраз етикеције кроз коју византијски цар жели да искаже почаст свом по годинама старијем моћном суседу, већ реферисање на истинско сродство. И чињеница да Душан царицу-мајку Ану Савојску назива ἀδελφή (сестра),¹⁸ а стрину Андроника

¹⁷ *Максимовић*, Последње године Теодора Синадина, 184, нап. 84. Душан назива цара Јована „нећаком” у повељи којом Манастиру Зографу даје повластице из 1346. године, в. Грчке повеље, 66–67. У оригиналности ове повеље сумња *Pavlikianov*, *Mediaeval Greek and Bulgarian Documents*, 553–559. Цар Јован пак Душана зове својим „ујаком” у повељи Хиландару, в. *Actes de l’Athos*. Chilandar, vol. I, 292, no. 138. Иначе, Максимовић наводи да цар Јован назива деспота Угљешу ἀνεψιός, в. *Actes de l’Athos*. Chilandar, vol. I, 313, no. 149. У ствари, цела формула из ове повеље цара Јована V Хиландару гласи „...ὁ περιπόθητος ἀνεψιός τῆς ὑψηλοτάτης δεσποίνης Σερβίας καὶ περιπόθητος ἀδελφῆς τῆς βασιλείας μου, εὐτυχέστατος δεσπότης τῆς Σερβίας κύρ Ἰωάννης ὁ Οὐκλεισ” – вољени нећак преузвишене царице Србије и вољене сестре царства ми, пресрећни деспот Србије кир Јован Угљеша. Дакле, Угљеша је ἀνεψιός српске царице Јелене, а она је Јовану „сестра”; ни у једном тренутку Јован не назива деспота Угљешу децидирано својим „нећаком”. А како је Угљеша био ожењен Јеленом, кћерком кесара Војихне, Душановог „братучеда” и „суродника”, онда је могао бити ἀνεψιός и цару Душану и његовој супрузи, те се овде није морало радити о исконструисаном „духовном” сродству, како је сматрао *Осиројорски*, *Серска област*, 6–7, и посебно нап. 22; уп. *Мандић*, *Велика господа*, 123–125; као и *Блајојевић*, нав. дело, 121. На питање зашто Јован V царицу Јелену назива сестром, док је Душана називао ујаком, одговор предлаже *Мандић*, *Велика господа*, 125–126. Наиме, знамо да се кћерка Јелениног брата, цара Александра, удала за Андроника IV, сина цара Јована V, в. *Matanov*, *Parents serbes*, 108. Тиме су ова двојица владара могли да се називају браћом, као родитељи младенаца, па би тиме и сестра цара Александра била „сестра” и цару Јовану.

¹⁸ *Kravari*, *op. cit.*, 307, бр. 4. У повељи цара Душана Манастиру Филотеју из септембра 1347. српски цар помиње „τῆς ἀδελφῆς μου δεσποίνης τῆς Παλαιολογίνης” (сестра ми царица Палеологина). Приређивач повеље сматра да ова Душанова „сестра” Палеологина јесте царица Ана Савојска, в. *ibidem*, 305. Сматрамо да је *Кораћ*, *op. cit.*, 213–214, можда могао бити у праву када је претпоставио да је Душан понесен плановима о савезу са Палеолозима, браком свог сина Уроша и кћери Андроника III и Ане Савојске, могао дозволити себи да византијску царицу-мајку назове сестром. Наравно, овде се ради не о реализованом браку, већ само о зарукама које се никада нису оствариле. Притом, повеља је издата знатно након Аниног пада са власти, што све наводи *Кораћа* на опрезност при закључку, па оставља могућност да је Душану неки досад непознати сроднички однос дозвољавао да царицу назове сестром. Ипак, пошто смо видели да су Душан и Андроник III у осмом степену бочног крвног сродства, ми бисмо изнели претпоставку да би овај сроднички однос можда могао оправдати чињеницу да Душан назива Ану Савојску *сестром* (пошто је супруга његовог *браћа* Андроника) – исто као што је Аниног сина Јована називао *нећаком* – пре него нереализовани брак између Душановог сина и Анине кћери. Ма која од ове две претпоставке била тачна, остаје чињеница да је, без обзира на то колико далеко сродство са Палеолозима постојало, оно је Душану изузетно „примамљиво”, те сматра да му даје за право да чланове византијске царске породице назива терминима најближих сродничких односа (сестра, нећак). У прилог нашој претпоставци можда сведочи и то што је Данилов први настављач у житију краља Душана навео како је цар Андроник III замолио Душана да забораве на сукоб и постану „љубазна браћа и другови”, и потом и сам аутор користи исту фразу да опише помирење српског и грчког владара, в. Данилови настављачи, 72–74. Но, постоји могућност да је Данилов ученик овде користио термин „брат” само као знак средњовековне етикеције, без икакве референце на прави сроднички однос.

III, Ирину Хумнену Палеологину, *θεία* (тетка, ујна, стрина) може се објаснити реферисањем на то стварно сродство.¹⁹

Највише проблема ствара податак да је у историјском делу Јована VI Кантакузина извесни Синадин поменут и као ујак бугарског цара, Душановог шурака Јована Александра.²⁰ Јиречек је сматрао и да још један извор говори о Александровом „ујаку” Синадину: наиме, посвета на једној икони из Месемврије, где се чита „ὁ περίοθης καὶ γνήσιος θεός τοῦ πανυψηλοτάτου βασιλέως Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου” (вољени и истински ујак преузвишеног цара Јована Александра).²¹ Знамо да је Теодор Синадин био управник Месемврије,²² због чега је Јиречек вероватно и закључио да су Теодор Синадин и овај по имену непознати ујак Јована Александра иста личност. Но, након открића још једног натписа на поменутој икони, знамо да је реч о једном другом ујаку (или стрицу) цара Александра, а не Синадину.²³ Оно што је далеко извесније јесте да су „ујак” Синадин кога помиње Кантакузин и протостратор Теодор Синадин иста личност.²⁴ Проблем изазива чињеница да се између Теодора Синадина и Јована Александра не може наћи погодно и блиско крвно сродство преко Палеолога. Последњи заједнички предак кога деле Јован Александар и Теодор Синадин могао би бити цар Алексије I Комнин, уколико су тачне неке претпоставке досадашњих истраживача који су реконструисали генеалогиче Палеолога и Асена. Но, ово сродство би било изузетно далеко (обојицу од Алексија I Комнина раздваја по седам генерација!) да би Кантакузин назвао Синадина ујаком бугарског цара Александра.²⁵ Јован Александар се јесте, додуше, ородио

¹⁹ Грчке повеље, 196–197, бр. 27. У повељи меникејском Манастиру Св. Јована с краја 1355. године ауктор потврђује дар Ирине Хумнене Палеологине, коју назива „тетком” (*θεία*). Не улазећи у занимљиво питање одређивања аукторства повеље, рећи ћемо да приређивачи аргументовано доказују да је у питању повеља цара Душана. Поменута Ирина Хумнена, кћер Нићифора Хумна, била је удовица деспота Јована Палеолога, сина цара Андроника II и Ирине Монфератске, в. Грчке повеље, XXXIV–XXXVI, 192–193; *Осјиројски*, Алексије Раул, 230–231, нап. 10. Сам Јован је, дакле, био стриц Андроника III, а тиме је у правој генерацији да и Душану буде даљи стриц (преко Смилчеве супруге Палеологине, Душанове баке), па би и његову удовицу први српски цар могао да назове стрином (*θεία*). За Ирину Хумнену и њеног мужа деспота Јована Палеолога в. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, nos. 21475, 30936.

²⁰ *Cantacuzeni historiarum libri IV*, vol. I, 468; *Ников*, нав. дело, 221. *Божилев*, Родословието на цар Иван Александър, 162, нап. 44 (исти, *Фамилијата на Асеневици*, 440, нап. 44), греша када тврди да још један извор говори о Синадину као Александровом ујаку, јер наводи Душанову повељу Филотеју у којој овај владар помиње свог ујака Синадина.

²¹ *Jirček*, *Cesty ro Bulharsku*, 588; *Шкорпил – Шкорпил*, Черноморското крајбрежје, 103–104.

²² Исто, 107; *Ников*, нав. дело, 225; *Максимовић*, Последње године Теодора Синадина, 177.

²³ *Ников*, нав. дело, 224, нап. 1. Тај Александров *θεός* звао се Самуило, уп. *Герасимов*, Новооткрит надпис, 253–257; *Божилев*, *Фамилијата на Асеневици*, 150, бр. 33, 170, нап. 18.

²⁴ *Matanov*, *Parents serbes*, 107–108; *Ников*, нав. дело, 224. *Златарски*, *Вопрос о происхождении*, 173–174, 185, сматрао је погрешно да је овај Синадин у ствари брат Александрове мајке, те тиме син видинског деспота Шишмана, пре него да је иста личност са Теодором Синадином.

²⁵ За порекло Палеолога од Алексија I Комнина, в. *Cheynet – Vannier*, *Études prosopographiques*, no. 28, а за порекло цара Јована Александра од цара Алексија I, в. *Осјиројски*,

са Палеолозима, браком између свог сина Михаила Асена и кћерке Андроника III, Марије (1339. године) и браком своје кћери Кераце и сина Јована V, Андроника IV (1355). Међутим, Кантакузин Синадина помиње као Александровог ујака у догађајима из године 1331/1332. Намеће се питање да ли би бивши цар Кантакузин прогласио Синадина Александровим ујаком ретроактивно, након венчања којим је Александар постао „брат” византијског цара (па тиме стекао и „ујака” Синадина).²⁶ Нама се такав поступак Кантакузина чини мало вероватним. Не би било чудно да је сам Александар у жељи да истакне своје сродство са Палеолозима, а истовремено и исказе почаст Синадину, овога назвао ујаком у неком документу, где се обраћа пажња на такву врсту етикеције. Али када Кантакузин пише своје историјско дело, он нема потребе да исказује једно тако далеко сродство стечено браком, и то браком који ће бити скопљен након догађаја о којима пише. Не чини нам се ни да се сме претпоставити да је Александар стекао „ујака” Теодора Синадина браком своје сестре са краљем Душаном, који је склопљен баш у време о ком пише Кантакузин када помиње Александровог „ујака”. Остаје, додуше, могућност да је антиципација сродства између Синадина и цара Александра данак старог цара-писца годинама које су протекле од тих догађаја, те последица погрешке.

Сматрамо пак да постоји и друга могућност, која мора остати у домену претпоставке, јер извори тренутно не дају довољно података да можемо ишта са сигурношћу закључити. Наиме, у повељи краља Милутина Манастиру Св. Ђорђа код Скопља (1300) помиње се извесни севастократор Калојан Синадин, коме је Милутинов поданик Вериха пребегао, те стога Милутин слободно расположе Верихиним поседима и завештава их манастиру.²⁷ Ово наводи на

Историја Византије, 406, посебно нап. 1; *Mladjov*, Children of Ivan Asen II, 485–490, и генеалогска таблица на стр. 496; *Varzos*, Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, т. А', 259–264, 641–649; т. В', 548–637. Између Синадина и Алексија I Комнина су следеће генерације (уназад): Теодора Палеологина – Константин Палеолог – Андроник Палеолог – Ирина Комнина – Марија Комнина – Андроник Комнин – Јован II Комнин, а између Јована Александра и Алексија I Комнина (уназад): Кераца (Петрица) – Н.Н. (кћи севастократора Петра) – Марија или Теодора (Ана) Асен – Ирина Комнина – Теодор Комнин Дука Анђео – Јован Дука – Теодора Комнина. Претпоставка *Matanov*, Parents serbes, 108, да је Синадин θεῖος Јовану Александру по браку његове кћери Ане са Манојлом Асаном, једним од унука Јована Асена III, не делује одвећ убедљиво, пошто би подразумевала да су цар Александар и Теодор Синадин у сродству преко брака који је са Синадиновом кћери склопио Александров сродник у осмом степену. Није убедљива ни хипотеза *Божилев*, Родословието на цар Иван Александър, 161–162 (*исти*), Фамилијата на Асеневци, 440–441) да је Синадин θεῖος Јовану Александру јер је Синадинова братаница Ирина била удага за Михаила Асана, још једног од унука Јована Асена III, и тиме рођака („братучеда”) цара Александра, пошто би подразумевало да су цар Александар и Теодор Синадин у сродству преко брака који је са Синадиновом братаницом склопио и у овом случају Александров сродник у осмом степену. В. таб. 1 у овој расправи за породично стабло наведених личности.

²⁶ V. *Matanov*, Parents serbes, 108.

²⁷ Зборник средњовековних ћирилских повеља, књ. I, 323. Неких 40 година раније, 1258/9. у Бугарској се среће још један севастократор Калојан, који је био ктитор Цркве Св. Николе у Бојани. За српску историографију овај бугарски великаш је посебно занимљив јер у свом ктиторском

закључак да су ти догађаји из блиске прошлости. Божидар Ферјанчић закључује да је овај Синадин своју титулу добио од бугарског цара.²⁸ То делује као логичан закључак, пошто у Византији не знамо ни за једног севастократора Синадина у том периоду који би се могао називати Καλοϊωάννης.²⁹ Овај Калојан Синадин припадао би генерацији великог стратопедарха Јована Синадина, или чак његових родитеља, и могао је бити његов ближи сродник који је у Бугарској стекао високо севастократорско достојанство.³⁰ Калојан је такође могао бити у сродничкој вези са породицом оца или мајке цара Јована Александра (Александров отац деспот Страцимир био је ожењен сестром цара Михаила Шишманића Асена, Керацом-Петрицом).³¹ Такво сродство можда би могло бити основ да Кантакузин Теодора Синадина назове ујаком цара Александра.³²

Да је неки бугарски Синадин био утицајна личност повезана са царским породицама на прелазу 13. и 14. века као да посредно потврђује и један податак из дела Георгија Пахимера. Наиме, Пахимер говори о мисији бугарског патријарха Јоакима у Цариграду, где је за Теодора Светослава Тертера (тада таоца код цара Андроника II) требало да испроси руку кћери великог стратопедарха Јована Синадина, оца протостратора Теодора Синадина.³³ Могуће је да је ова Синадина, иначе сестричина Смилчеве удовице, била избор управо бугарског цара Георгија I Тертера, оца Теодора Светослава.³⁴ До тог брака никада

натпису себе зове „унуком Светог Стефана, српског краља”. Не може се рећи да ли је било икакве родбинске везе између овог севастократора Калојана и Калојана Синадина, v. *Pirvatric*, The Boyana Church Portraits, 12–35, посебно стр. 16–17. Иначе, име Калојан, у Бугарској, као и у Византији, изгледа није могло бити крштено име, већ накнадно дат и са именом стољен атрибут који је требало да истакне личне квалитете носиоца имена, или чак да буде нека врста апотропејског имена које би носиоцу требало да донесе срећу („Лепи Јован” или „Добри Јован”), v. *ibidem*, 17–18, и нап. 23 за литературу о имену Калојан у Бугарској; в. такође и *Мандић*, Чрте и резе, 33–91, за име Јован (Иоан) међу Јужним Словенима, и посебно стр. 56 за име бугарског цара Калојана. У српској средини пак име Калојан се јављало и као лично име, в. *Мандић*, Чрте и резе, 205; *Грковић*, Речник имена, 103; *исѿа*, Имена у Дечанским хрисовуљама, 90. Тако је два записа у једном празничном минеју писао номик Калојан, за извесну Марену и њене синове, међу којима један такође носи име Калојан, в. Стари српски записи и натписи, књ. VI, 49–50, бр. 9684–9685. У Дечанским хрисовуљама пак наилазимо на име Калојан међу сељацима властелинства, в. *Ивић* – *Грковић*, Дечанске хрисовуље, 77, 110, 149, 229.

²⁸ Ферјанчић, Севастократори и кесари, 257, нап. 13.

²⁹ Максимовић, Последње године Теодора Синадина, 183, посебно нап. 33.

³⁰ Ваља поменути и да је Матанов, Југозападните бугарски земи, 29, нап. 79, изједначио великог стратопедарха Јована Синадина са нашим севастократором Калојаном Синадином, што нама делује потпуно неодрживо.

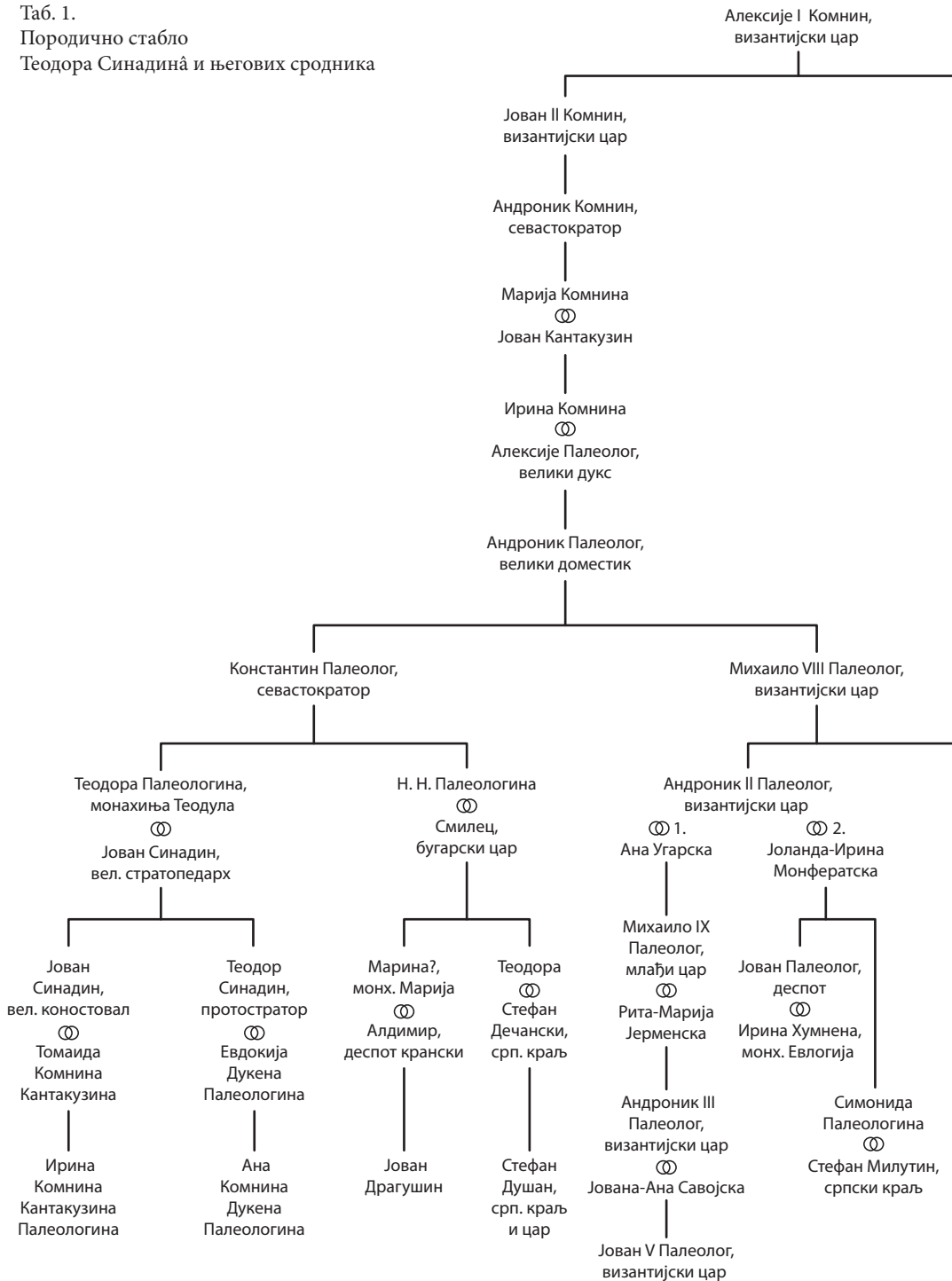
³¹ Cantacuzeni historiarum libri IV, vol. I, 459, *Matanov*, Parents serbes, 104; *Mladjov*, Children of Ivan Asen II, 487–489, и генеаложка таблица на стр. 496.

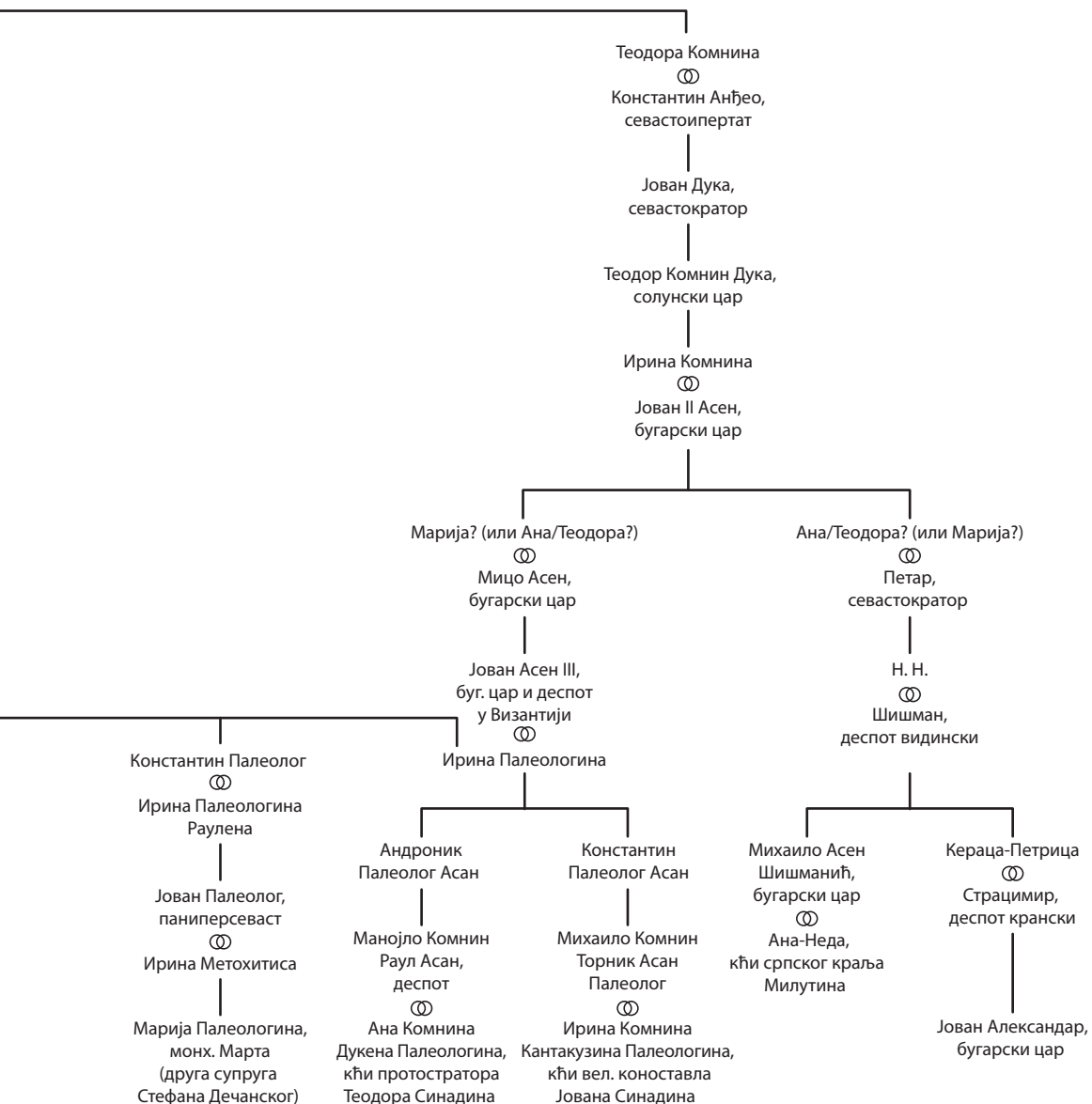
³² Наравно, не може се потпуно искључити ни могућност да Александров θεῖος Синадин није иста личност са Теодором Синадином, те да је овај ујак или стриц управо потомак или сродник Калојана Синадина који је истовремено и у сродству са Јованом Александром.

³³ Pachymeris libri tredecim, vol. II, 267. *Georgieva*, Marital Unions, 457.

³⁴ *Georgieva*, Marital Unions, 457.

Таб. 1.
Породично стабло
Теодора Синадина и његових сродника

није дошло,³⁵ али ми предлажемо да се можда бугарски цар определио за кћер из дома Синадинâ управо на наговор неког њиховог бугарског сродника, а свог блиског сарадника, те сродника и севастократора Калојана Синадина. Наравно, без потврде у изворима, ово мора остати у домену спекулације.

Поновна разматрања извора који нам доносе генеалошке податке о цару Душану и његовим савременицима на бугарском и византијском престолу показују да поред постојања тенденције да се у дипломатичкој пракси користи једна сродствена терминологија којом се исказује почаст ономе кога владар именује својим сродником („брат”, „сестра” „ујак”, и сл), као и претензија тог владара да се повеже са породицом византијских василевса истицањем идеалног духовног сродства, постоји и реална основа за такав поступак, тј. релативно блиско крвно сродство или сродство по браку. У времену када се неретко бесмисленим конструкцијама настојало повезати са знаменитим владарима (нпр. Ликиније као предак Немањића у време деспота Стефана Лазаревића), као изузетна драгоценост морало се чувати сећање на свако реално сродство, ма колико далеко и од малог значаја се то сродство нама чинило. Стога није неоправдано очекивати да ће Душан инсистирати на својој крвној вези са цариградским Палеолозима. Његова бака по мајци, супруга бугарског цара Смилца, била је патрилинеарна Палеологина, и чини се, изузетно упорна политичарка, те енергична и поносита жена. Не може се искључити могућност да ју је Душан и упознао током свог детињства у Цариграду; немамо података о томе када је Смилчева удовица умрла у Византији, тако да је могла бити жива и током цариградског изгнанства породице Стефана Дечанског. Дирљив и изузетно сентименталан тон с којим Душан говори о својој мајци у повељи њеном гробном месту деценијама након њене смрти, подстиче нас да претпоставимо да је осећај поноса на палеолошко порекло управо могао бити један сегмент Душановог сећања на рано преминулу мајку, сећања које је код њега можда подстицала мајчина сестра, деспотица Марија, која је са породицом живела у Србији. Цар Душан је стога имао разлога да Теодора Синадина назива својим ујаком, јер је Синадин био брат од тетке Душановој мајци; ово сродство је ишло преко Константина Палеолога, брата цара Михаила VIII (то објашњава и зашто се Душан и Јован V међусобно ословљавају као *нећак* и *ујак*, а вероватно и чињеницу да Душан царицу-мајку Ану Савојску назива *сесѝром*, а Ирину Хумнену Палеологину *џеѝком*). Из свега наведеног се види да је Синадин био и у релативно блиском крвном сродству са Андроником III, те не чуди да га и Андроник назива стрицем. Једино питање у ком степену сродства су били протостратор Синадин и бугарски цар Јован Александар мора остати отворено; овде смо на основу неких посредних сведочанстава из изворне грађе изнели једну претпоставку – да је могла постојати бугарска грана породице Синадинâ са којом је цар Александар био орођен.

³⁵ Pachymeris libri tredecim, vol. II, 267. *Georgieva*, Marital Unions, 457.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори – Primary Sources

- Actes de l’Athos. Actes de Chilandar, vol. I, ed. R. P. L. Petit, St. Petersburg 1911.
- Actes de l’Athos. Actes de Philothée, edd. W. Regel – E. Kurtz – V. Korabiev, St. Petersburg 1913.
- Archives de l’Athos. Actes de Kutlumus, ed. P. Lemerle, Paris 1988².
- Georgii Pachymeris De Michaelae et Andronico Palaeologis libri tredecim, vol. II, ed. I. Bekker, Bonnae 1835.
- Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV. Graece et latine, vol. I, ed. L. Schopen, Bonnae 1828.
- Kravari V., Nouveaux documents du monastère de Philothéou, Travaux et mémoires 10 (1987) 261–356.
- Pavlikianov C., The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographu, Sofia 2014.
- Грчке повеље српских владара, прир. А. Соловјев – В. Мошин, Београд 1936. [Grčke povelje srpskih vladara, prir. A. Solovjev – V. Mošin, Beograd 1936].
- Данилови настављачи. Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника, прир. Г. Мак Данијел, Београд 1989 [Danilovi nastavljači. Danilov učenik, drugi nastavljači Danilovog zbornika, prir. G. Mak Danijel, Beograd 1989].
- Законски споменици српских држава средњег века, прир. С. Новаковић, Београд 1912 [Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka, prir. S. Novaković, Beograd 1912].
- Зборник средњовековних ћирилских повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, књ. I, прир. В. Мошин – С. Ђирковић – Д. Синдик, Београд 2011 [Zbornik srednjovekovnih ćirilskih povelja i pisama Srbije, Bosne i Dubrovnika, knj. I, prir. V. Mošin – S. Ćirković – D. Sindik, Beograd 2011].
- Марјановић-Душанић С. – Субојин-Голубовић Т., Повеља краља Стефана Душана о поклону Хиландару цркве св. Ђорђа и села Полошко, Стари српски архив 6 (2007) 55–67 [Marjanović-Dušanić S. – Subotin-Golubović T., Povelja kralja Stefana Dušana o poklonu Hilandaru crkve sv. Đorđa i sela Pološko, Stari srpski arhiv 6 (2007) 55–67].
- Новаковић С., Хрисовуља цара Стефана Душана гробу мајке му краљице Теодоре, Споменик Српске краљевске академије 9 (1891) 3–7 [Novaković S., Hrisovulja cara Stefana Dušana grobu majke mu kraljice Theodore, Spomenik Srpske kraljevske akademije 9 (1891) 3–7].
- Стари српски записи и натписи, књ. VI, прир. Љ. Стојановић, Сремски Карловци 1926 [Stari srpski zapisi i natpisi, knj. VI, prir. Lj. Stojanović, Sremski Karlovci 1926].

Литература – Secondary Works

- Binon St., A propos d’une prostagma inédit d’Andronic III Paléologue, Byzantinische Zeitschrift 38 (1938) 133–155, 377–407.
- Cheyne J.-C. – Vannier J.-F., Études prosopographiques, II. Les premiers Paléologues. Étude généalogique et prosopographique, <<https://books.openedition.org/psorbonne/1939>> (09. 07. 2018).
- Georgieva S., Female Politicians in the second Bulgarian Tsardom, Bulgaria Mediaevalis 1 (2010) 113–136.
- Georgieva S., Marital Unions as a tool of diplomacy between Bulgaria and Byzantium from 1280 to 1396, Bulgaria Mediaevalis 4–5 (2013–2014) 453–478.
- Gjuzelev V., Imperatrix Bulgariae Anna-Neda (1277 – c. 1346), Zbornik radova Vizantološkog instituta 50/2 (2013) 617–628.

- Grozdanov C.*, L'épithaphe de Skopje de 1355, Godišnik na Sofijskija universitet „Sv. Kliment Ohridski“, Naučen centar za slavjano-vizantijski proučvanija „Ivan Dujčev“ 88/7 (1995) 105–112.
- Hannick Ch.* – *Schmalzbauer G.*, Die Synadenoi. Prosopographische Untersuchung zu einer byzantinischen Familie, Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik 25 (1976) 125–161.
- Jireček K.*, Cesty po Bulharsku, Praha 1888.
- Korać D.*, The Newly Discovered Charters of Stefan Dušan, Zbornik radova Vizantološkog instituta 27–28 (1989) 185–216.
- Matanov H.*, Parents serbes et byzantins du tsar Ivan Alexandre, Etudes balkaniques 4 (1980) 104–117.
- Mavrommatis L.*, Sur le grand doméstique Aléxis Raoul, Zbornik radova Vizantološkog instituta 34 (1995) 157–162.
- Mladjov I. S. R.*, The Bulgarian prince and would-be emperor Lodovico, Bulgaria Mediaevalis 2 (2011) 603–618.
- Mladjov I. S. R.*, The children of Ivan Asen II and Eirene Komnene: Contribution to the Prosopography of Medieval Bulgaria, Bulgaria Mediaevalis 3 (2012) 485–500.
- Pirivatrić S.*, The Boyana Church Portraits. A Contribution to the Prosopography of Sebastokrator Kaloyan, ed. *B. Penkova*, Bojanskata carkva mežu Iztoka i Zapada v izkustvoto na hristijanska Evropa, Sofija 2011, 12–35.
- Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit. CD ROM-Version, edd. *E. Trapp* – *Ch. Gastgeber*, Wien 2001.
- Блајојевић М.*, Сродствена терминологија и друштвена хијерархија у средњовековној Србији. Брат и браћа, ур. *Ј. Бјеладиновић-Јергић*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001, Београд 2001, 115–130 [*Blagojević M.*, Srodstvena terminologija i društvena hijerarhija u srednjovekovnoj Srbiji. Brat i braća, ур. *Ј. Bjeladinović-Jergić*, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–2001, Beograd 2001, 115–130].
- Божилов И.*, Родословието на цар Иван Александър, Исторически преглед 3–4 (1981) 153–177 [*Božilov I.*, Rodosloviето na car Ivan Aleksandär, Istoričeski pregled 3–4 (1981) 153–177].
- Божилов И.*, Фамилијата на Асеневици (1186–1460), Софија 1985 [*Božilov I.*, Familijata na Asenevci (1186–1460), Sofija 1985].
- Герасимов Т.*, Новооткрит надпис върху иконата Богородица-Умиление от Несебър, Известия на народния музей Бургас 1 (1950) 253–257 [*Gerasimov T.*, Novootkrit nadpis värhu ikonata Bogorodica-Umilenie ot Nesebär, Izvestija na narodnija muzej Burgas 1 (1950) 253–257].
- Грковић М.*, Имена у Дечанским хрисовуљама, Нови Сад 1983 [*Grković M.*, Imena u Dečanskim hrisovuljama, Novi Sad 1983].
- Грковић М.*, Речник имена банског, дечанског и призренског властелинства у XIV веку, Београд 1986 [*Grković M.*, Rečnik imena banjskog, dečanskog i prizrenskog vlastelinstva u XIV veku, Beograd 1986].
- Грозданов Ц.* – *Ђорнаков Д.*, Историјски портрети у Полошком (I), Зограф 14 (1983) 60–66 [*Grozdanov C.* – *Ђорнаков D.*, Istorijiski portreti u Pološkom (I), Zograf 14 (1983) 60–66].
- Грозданов Ц.* – *Ђорнаков Д.*, Историјски портрети у Полошком (III), Зограф 18 (1987) 37–42 [*Grozdanov C.* – *Ђорнаков D.*, Istorijiski portreti u Pološkom (III), Zograf 18 (1987) 37–42].
- Грујић Р.*, Краљица Теодора, мати цара Душана, Гласник Скопског научног друштва 1/2 (1925) 309–328 [*Grujić R.*, Kraljica Teodora, mati cara Dušana, Glasnik Skopskog naučnog društva 1/2 (1925) 309–328].
- Златарски В.*, Вопрос о происхождении болгарского царя Ивана-Александра, Статји по славјано-веденију 2 (1906) 156–185 [*Zlatarski V.*, Vopros o proishozdenii bolgarskogo carja Ivana-Aleksandra, Staty po slavjanovedeniju 2 (1906) 156–185].
- Ивић П.* – *Грковић М.*, Дечанске хрисовуље, Нови Сад 1976 [*Ivić P.* – *Grković M.*, Dečanske hrisovulje, Novi Sad 1976].

- Кръстев К.*, Имало ли е български цар Йоан IV „Смилец”?, *Palaeobulgarica* 34/1 (2010) 55–60 [Krástev K., Imalo li e bálgarski car Joan IV „Smilec”?, *Palaeobulgarica* 34/1 (2010) 55–60].
- Ласкарис М.*, Византијске принцезе у средњевековној Србији. Прилог историји византијско-српских односа од краја XII до средине XV века, Београд 1926 [Laskaris M., Vizantijske princeze u srednjevekovnoj Srbiji. Prilog istoriji vizantijsko-srpskih odnosa od kraja XII do sredine XV века, Beograd 1926].
- Максимовић Љ.*, Последње године протостратора Теодора Синадина, Зборник радова Византолошког института 10 (1967) 177–185 [Maksimović Lj., Poslednje godine protostatora Teodora Sinadina, Zbornik radova Vizantološkog instituta 10 (1967) 177–185].
- Максимовић Љ.*, Почети освајачке политике, ур. С. Ђирковић, Историја српског народа, књ. I, Београд 1981, 437–448 [Maksimović Lj., Počeci osvajačke politike, ur. S. Ćirković, Istorija srpskog naroda, knj. I, Beograd 1981, 437–448].
- Мандић С.*, Велика господа све српске земље и други просопографски прилози, Београд 1986 [Mandić S., Velika gospoda sve srpske zemlje i drugi prosopografski prilozii, Beograd 1986].
- Мандић С.*, Чрте и резе. Фрагменти старог именика, Београд 1981 [Mandić S., Črte i reze. Fragmenti starog imenika, Beograd 1981].
- Марјановић-Душанић С.*, Владарска идеологија Немањића: дипломатичка студија, Београд 1997 [Marjanović-Dušanić S., Vladarska ideologija Nemanjića: diplomatska studija, Beograd 1997].
- Матанов Х.*, Југозападните български земи през XIV век, Софија 1986 [Matanov, H., Jugozapadnite bálgarski zemi prez XIV vek, Sofija 1986].
- Микић Ж.*, Тело сина деспота Јована Драгушина у Полошком манастиру, Зограф 18 (1987) 44–45 [Mikić Ž., Telo sina despota Jovana Dragušina u Pološkom manastiru, Zograf 18 (1987) 44–45].
- Ников П.*, Кой е бил Синадин, чичата на цар Ив. Александра, Известия на Историческото друштво в Софија 3 (1911) 217–225 [Nikov P., Koj e bil Sinadin, čičata na car Iv. Aleksandra, Izvestija na Istoričeskoto družestvo v Sofija 3 (1911) 217–225].
- Остројорски Г.*, Алексије Раул, велики доместик Србије, Сабрана дела IV, Београд 1970, 228–242 [Ostrogorski G., Aleksije Raul, veliki domestik Srbije, Sabrana Dela IV, Beograd 1970, 228–242].
- Остројорски Г.*, Историја Византије, Београд 1969 [Ostrogorski G., Istorija Vizantije, Beograd 1969].
- Остројорски Г.*, Серска област после Душанове смрти, Београд 1965 [Ostrogorski G., Serska oblast posle Dušanove smrti, Beograd 1965].
- Остројорски Г.*, Србија и византијска хијерархија држава, ур. И. Божић – В. Ј. Ђурић, О кнезу Лазару. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 125–138 [Ostrogorski G., Srbija i vizantijska hijerarhija država, ur. I. Božić – V. J. Đurić, O knezu Lazaru. Naučni skup u Kruševcu 1971, Beograd 1975, 125–138].
- Павловић Д.*, Питање ктиторства цркве Светог Ђорђа у Полошком, Зограф 39 (2015) 107–118 [Pavlović D., Pitanje ktitorstva crkve Svetog Đorđa u Pološkom, Zograf 39 (2015) 107–118].
- Тодић Б.*, Једно теже питање наше историографије: где је сахрањена краљица Теодора, Саопштења 46 (2014) 51–72 [Todić B., Jedno teže pitanje naše istoriografije: gde je sahranjena kraljica Teodora, Saopštenja 46 (2014) 51–72].
- Томовић Г.*, Морфологија ћириличких натписа на Балкану, Београд 1974 [Tomović G., Morfologija ćirilichkih natpisa na Balkanu, Beograd 1974].
- Узелац А.*, О српској принцези и бугарској царици Ани, Историјски часопис 63 (2014) 29–46 [Uzelac A., O srpskoj princezi i bugarskoj carici Ani, Istorijski časopis 63 (2014) 29–46].
- Ферјанчић Б.*, Деспоти у Византији и јужнословенским земљама, Београд 1960 [Ferjančić B., Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama, Beograd 1960].
- Ферјанчић Б.*, Освајачка политика краља Душана, ур. С. Ђирковић, Историја српског народа, књ. I, Београд 1981, 511–523 [Ferjančić B., Osvajačka politika kralja Dušana, ur. S. Ćirković, Istorija srpskog naroda, knj. I, Beograd 1981, 511–523].

- Ферјанчић Б.*, Севастократори и кесари у Српском царству, Зборник Филозофског факултета у Београду 11/1 (1970) 255–269 [*Ferjančić B.*, Sevastokratori i kesari u Srpskom carstvu, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 11/1 (1970) 255–269].
- Шкорпил К.* – *Шкорпил Х.*, Черноморското крайбрежие и съседните подбалкански страни в Южна България, Сборник за народни умотворения, наука и книжнина 4 (1891) 102–155 [*Škorpil K.* – *Škorpil H.*, Černomorskoto krajbrežie i sasednite podbalkanski strani v Južna Bălgarija, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina 4 (1891) 102–155].
- Βαρζος Κ.*, Η γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, Θεσσαλονίκη 1984 [*Varzos K.*, Hē genealogia tōn Komnēnōn, Thessalonikē 1984].

Benjamin Hekić

Institute of History Belgrade

benjamin.hekic@iib.ac.rs

“Ο ΠΕΡΙΠΟΘΗΤΟΣ ΘΕΙΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΟΥ”
– THEODORE SYNADENOS AND HIS RELATIVES
(A Contribution to the Genealogy and Prosopography
of the Nemanjić Dynasty and the Palaiologoi)

In a charter issued by the Serbian tsar Stefan Dušan to the Athonite monastery of Philotheou, the Serbian ruler referred to the *prōtostratōr* Theodore Synadenos as *θεῖος* (uncle). The Byzantine emperor Andronikos III also calls Theodore Synadenos his uncle in one charter. Later, the emperor-writer John Kantakouzenos once mentioned in his writings a certain Synadenos, uncle of the Bulgarian tsar Ivan Alexander. Scholars tend to agree that they all had the same person in mind.

However, earlier scholars have not paid much attention to the family relations of Synadenos and Tsar Dušan, claiming that this was just an attempt of the Serbian tsar to establish an ideal (and hence fictitious) kinship with the Byzantine imperial family. However, Synadenos and Tsar Dušan were very much related – they were, in fact, first cousins once removed; Synadenos and Dušan’s mother, Theodora, were first cousins, both being grandchildren of Constantine Palaiologos, half-brother of Emperor Michael VIII. This explains why Dušan addressed his older cousin as his uncle (Synadenos would have been his mother’s “brother”, just like Dušan’s maternal first cousin became his “brother” in one charter). Their shared Palaiologan ancestry also explains the close family ties between Dušan, Synadenos and Andronikos III, who was himself a great-grandson of Michael VIII. Therefore, we can establish the real basis for every instance of Tsar Dušan and his family, on one side, and the members of the Byzantine imperial family, on the other side, addressing each other as relatives (e.g. Dušan calling the dowager empress Anne of Savoy his “sister” – she was the widow of his third cousin Andronikos III – and Emperor John V addressing Dušan as his “uncle” – Dušan was his father’s third cousin).

The only problem is the nature of consanguinity between Theodore Synadenos and the Bulgarian tsar Alexander since we cannot find any relations through the Palaiologoi, unlike in the case of Synadenos and Tsar Dušan. This could perhaps be explained by affinal kinship between the two families. However, these marriages would have taken place years after the events in which Kantakouzenos calls Synadenos Alexander's uncle, which, in our opinion, makes this line of argumentation highly improbable. We propose that a certain Kaloyan Sinadin, mentioned in a charter issued by Dušan's grandfather, King Milutin, as a *sebastokratōr*, may be the missing link between Theodore Synadenos and Ivan Alexander. We base our hypothesis on the conclusions of earlier scholars who asserted that Kaloyan couldn't have been made a *sebastokratōr* in Serbia by the Serbian king but only in Bulgaria by the Bulgarian tsar (because there is no mention of such a court dignitary in Byzantium at that time). We also believe that there were some relatives of the Synadenoι in Bulgaria who might have been the ones to influence the Bulgarian prince Theodore Svetoslav to consider taking Theodore Synadenos' sister for his wife.